

Iakttagelser av silvertärna i Västmanland

Håkan Johansson

ANTALET IAKTTAGELSER AV SILVERTÄRNA I VÄSTMANLAND
ÄR SÅ FÅ ATT MAN MÅSTE ANSE ARTEN VARA EN STOR
SÄLLSYNTHET I LANDSKAPET. UNDER DE SENASTE ÅREN
HAR SILVERTÄRNAN SETTS ÅRLIGEN, VILKET KAN BERÖ PA
DEN ÖKADE KUNSKAPEN OM ARTEN.

Silvertärnan är en unik fågel av två skäl: den kan ses i stort sett överallt på jorden och den uppträder bara i en enda ras. Dessutom är den en ensam flygare - hon flyger längre sträckor mellan häckplatser och övervintringslokaler än någon annan fågelart på jorden. Däremot är hon långt ifrån någon av de talrikare arterna.

Min nyfikenhet på silvertärnan väcktes i samband med att rapportkommittén (Lrk) i sin fågelrapport för 1979, 1980 och 1981 inte publicerade några uppgifter om silvertärnan trots att fynd hade gjorts. När jag erhöll antkarteket från Lrk blev jag mycket överraskad över hur få dessa fynd i Västmanland visade sig vara. Av det materialet att döma är silvertärnan en stor sällsynthet här.

Vid genomgång av litteraturen visade det sig att ingenting var skrivet av över- siktsskäl om silvertärnans uppträdande i Sveriges inland. Det enda som stod att finna var sporadiska uppgifter i några fågelrapporter i Vår fågelvärld. För Västmanland del var det mycket tunnslätt med rapporter. Därför kändes det angelä- get att publicera det som fanns även om materialet är ganska tunt.

Utbredning i Sverige

I stort sett kan man säga att silvertärnan i Sverige finns häckande utefter hela ostkusten samt i fjällen från Härjedalen och norrut (SOF, 1978). Därutöver finns den i dalafjällen (VF34 (1975):235), vid Siljan i Dalarna (Bylin, 1972) samt vid Väneren (VF35 (1976):159-167). Den största delen av de tärnor som passerat Härövern är förmodligen på väg till eller från sina häckplatser i den svenska fjällvärlden. Men man kan nog inte helt utesluta att det även kan röra sig om ryska och nord-

Figur 1. Silvertärna i posé. Teckning: Ann-Christine Gustavsson

finska silvertärnor som är på sträck över vårt landskap (detta är en teori som det ännu inte finns några säkra belägg för). Det finns knappast någon anledning att tro att de silvertärnor som häckar i de svenska fjällen flyger runt efter Sveriges kuster för att nå sina häckningsplatser, då det är den fågelart som flyger längst av samtliga under sin flyttning. Jag tror istället att en ansenlig mängd silvertärnor sträcker rakt över Sverige både vår och höst.

Historik

År 1925 sköts en silvertärna i Fläcksjön i Sala kommun av Hr Hasselgren. Det var det första kända fyndet av arten i Västmanland. Mycket märkligt och svårförklarligt är att det andra fyndet av arten daterar sig från 1966, då Göran Cedervall iakttog ett ex vid Sundbo i Fagersta. Det blev alltså hela 41 år mellan den första och andra observationen. Fågelintresset i Västmanland hade skjutit ordentlig fart redan på 1940-talet och därför borde rimligen någon ha observerat en silvertärna under de mellanliggande åren. Kanske är en av förklaringarna att det inte fanns någon utprägled rapporteringsvilja då över iakttagelser man gjorde i markerna.

Diskussion

Kunskaper om att silvertärnan sträcker över vårt landskap främst under den sista halvan av maj kan innebära att nya intressanta rön kommer fram. Artens svårbestämbarhet är välkänd av alla fågelintresserade och det är därför glädjande att kons-

Figur 2. Visar fyndens fördelning i tid av silvertärna i Västmanland under perioden 1970-81. N = 37

latera att några uppsatser har publicerats de senaste åren som behandlar denna problematik.

För närvarande får man anse silvertärnan vara en mycket sällsynt gäst i Västmanland. På följande sida listas samtliga fynd av silvertärna i Västmanland. Skulle det föreligga fler icke rapporterade gamla eller nya fynd tar Lrk gärna emot dessa uppgifter.

REFERENSER

- Bylin, K. 1972. Fågelskydd - Skyddsvärd natur i Dalarna. Vår Fågelvärld 31(1972):45-50
- Lrk-Västmanland Arkiv över Silvertärneobservationer.
- Risberg, L. m fl 1976. Häckfågelfaunan längs Gästrikuskusten - förändringar under de senaste årtiondena. Vår Fågelvärld 35(1976):195-212
- Rudebeck, G. 1962. Våra svenska fåglar i färg, Stockholm
- SOF 1978. Sveriges Fåglar, Stockholm
- VF Fågelrapporter i årgångar 29-40, Vår Fågelvärld

Håkan Johansson, Prästgårdsgatan 50, 73050 Skultuna

Själv finner jag det troligt att silvertärnan besöker Västmanland sporadiskt så gott som årligen och att så alltid har varit fallet. Däremot var den nog sällsyntare än vad den är idag, ty Risberg m fl (1976) rapporterar att silvertärnan under de senaste årtiondena har blivit vanligare som häckfågel utefter Gästrikuskusten. Även från Lappland (VF 34(1975):332) finns det uppgifter som säger att arten ökat.

Efter det andra fyndet i Fagersta har arten rapporterats någorlunda regelbundet. Men först efter 1975 så har den blivit årsvis. Detta beror förmodligen på att Lrk sökte rapporter på ett helt annat sätt fom 1975 än tidigare.

Förekomsten i Västmanland

Enligt Rudebeck (1962) återvänder de första silvertärnorna till Sverige i slutet av april. Huvudparten kommer dock tillbaka i andra veckan på maj. I fig. 2 visas silvertärnans uppträdande i Västmanland. Som tydligt framgår så har de flesta observationerna skett under perioden 16 maj till 26 maj. Under en förvänsvärt snäv tidsperiod har ca 70% av samtliga observationer inträffat. Det finns också några överraskande tidiga och sena iakttagelser rapporterade. Men vill man ut och se silvertärna i Västmanland är det under den sista halvan i maj månad man bör vara extra aktiv och observant. Endast fyra höstfynd har gjorts i vårt landskap. I vårt grannlandskap Närke meddelar Ragnar Nilsson (muntligen) att silvertärnan är en mycket sällsynt gäst. Under tidsperioden 1964-81 har endast 15 fynd rapporterats. Dessa fynd är jämnt fördelade på vår- och höstfynd. I exempelvis Vättern föreligger betydligt fler höstfynd än vårfynd (VF35:76 och VF31:209). Personligen tror jag att om vi ökar uppmärksamheten mot tärnorna, kommer vi att få flera fynd även under hösten.

Kan silvertärnan sträcka i jättestorlek över Mellansverige?

Under våren 1982 gjordes några intressanta iakttagelser, samtliga från den sista halvan av maj. Sören Larsson observerade en flock med 150 fisk/silvertärnor i Anningan, Stefan Björklund iakttog en flock med 175 ex fisk/silvertärna vid Gussjön och en flock på 60 ex sågs vid Fläcksjön av Kalle Källebrink. I den sista flocken med 60 ex var det bara silvertärnor. Ragnar Nilsson meddelar (muntligen) att den 13/5-81 sträckte 136 + 29 fisk/silvertärnor förbi Kylismaren.

De silvertärnor som setts i Västmanland är så gott som uteslutande rastande fåglar. Dessa rastningar har i många fall inträffat när det har varit besvärliga väderleksförhållanden dagen innan. Vid gynnsamt väder torde det inte finnas någon anledning för dessa långdistansflyttare att stanna och rasta i Västmanland.

Silvertärnan — svår att bestämma i fält

Sören Larsson

Följande fynd av silvertärna föreligger från Västmanland.

1925	maj	1 ex	skjutet	Fläcksjön
1966	maj	1 ex	vid Sundbo,	Ämningingen, Fagersta kn
1969	15/5	2 ex	Backgården,	Stora Aspen, Fagersta kn
1970	13/5	1 ex.	Backgården,	Stora Aspen
1972	13/5	1 ex.	Backgården,	Stora Aspen
	27/5	2 ex	sträck	Gnien, Surahammars kn
1975	19/5	4 ex	Fläcksjön,	Sala kn
	21/5	2 ex	Fläcksjön	
	29/5	2 ex	Fläcksjön	
	30/5	1 ex	Fläcksjön	
	31/5	2 ex	Fläcksjön	
	1/6	1 ex	Fläcksjön	
	17/6	1 ex	sträck	Västerås mossen, Hållerfors kn
1976	3/5	2 ex	Askövikens,	Västerås kn
	21/5	9 ex	Fläcksjön	
	7/6	1 ex	Fläcksjön	
	30/8	14 ex	sträck	Gorgen, Sala kn
1977	18/5	4 ex	Gussjön,	Sala kn
	19/5	1 ex	Malmön,	Galten, Köpings kn
	20/5	2 ex	Gussjön	
	22/5	5 ex	Gussjön	
	24/5	1 ex	Gussjön	
	25/5	3 ex	Gussjön	
	25/5	5 ex	Fläcksjön	
	26/5	1 ex	Gussjön	
	29/7	6 ex	sträck	Gnien
1978	16/5	9 ex	Fläcksjön	
	17/5	4 ex	Fläcksjön	
	19/5	2 ex	Fläcksjön	
	20/5	1 ex	Fläcksjön	
	22/5	10 ex	Fläcksjön	
	17/7	1 ex	Norsa,	Köpings kn
1979	22/5	2 ex	Fläcksjön	
	23/5	1 ex	Fläcksjön	
1980	25/5	4 ex	Fläcksjön	
	18/7	1 ex	Gnien	
1981	16/5	1 ex	Fläcksjön	
	21/5	1 ex	Fläcksjön	
	24/5	4 ex	Fläcksjön	
	23/7	1 ex	KVV,	Västerås stad

SVÄRIGHETEN ATT ARBESTÄMMA SILVERTÄRNAN OCH FISKTÄRNAN HAR MEDFÖRT ATT DE FLESTA FÅGELINTRRESSERADE INTE SÄRSKILJER DE BÅDA ARTERNA. MÖJLIGEN ATT MAN FÖRS BESTÄMMA EN SILVERTÄRNAN NÄR MAN BEFINNER SIG PÅ EN LOKAL DÄR MAN VET ATT FISKTÄRNAN SAKNAS OCH VICE VERSÅ. DET FINNS NU NÅGRA UPPSATSER I ÄMNET SOM GJORT ATT SVÄRIGHETERNAS MINSKAT.

Tidigt på morgonen den 29 maj 1982 stod jag ute på Granbarna i sjön Ämningingen i Fagersta kommun, en flock med minst 150 fisk/silvertärnor snurrade där tätt över vattnet ca 1 km bort. Efter 15-20 minuter tog flocken höjd och forsvann norrut. Jag kunde inte arbestämma fåglarna.

En så stor flock fisktärnor i Ämningingen vid den tidpunkten är synnerligen märkligt. Hur många par fisktärnor som häckar norr om våra trakter känner jag inte till men i inlandet häckar inte fisktärnan stort längre norrut än södra Härjedalen och Hälsingland (SOF, 1978) och de bör vara på häckplatserna vid denna tidpunkt.

En så stor flock silvertärnor har aldrig setts i Västmanland. De finns dock häckande i stora mängder norrut och de sträcker normalt mot häckplatserna i sista halvan av maj (Lrk-kartotek). Då ytterligare några stora tärnflockar sågs i Västmanland i slutet av maj 1982, ligger det nära till hands att misstänka att silvertärnan uppträder i landskapet i större omfattning än vi hittills trott. Att den är så svår att bestämma gör dock att mycket få observationer anmäls.

Under sommaren har jag besökt Arjeplogfjällen och Gotland i syfte att studera silvertärnornas utseende. Jag har gått igenom all litteratur jag känner till i ämnet och tagit del av samtliga fyndrapporter som Lrk-Västmanland begärt in om silvertärnefynd i landskapet (10 st). Fr o m 1980 begär Lrk in speciella uppgifter vid varje silvertärneobservation, såsom fågelns uppträdande och utseende.